

MUZEOLOGIE. ARHIVISTICĂ. CARTE VECHĂ

INVESTIGAREA COPERTEI CEASLOVULUI SCRIS DE MONAHUL PALADIE ÎN 1493

Doina Maria Creangă, Melinda Pruneanu

RÉSUMÉ: *L'ouvrage présente les principaux aspects de l'investigation de la couverture du Ceaslov écrit par le moine Paladie en 1493, ayant le numéro d'inventaire 53/1893 et qui se trouve dans le dépôt du Musée de la Monastère Putna, département de Suceava.*

Les investigations physico-chimiques ont démontré que le cuir utilisé pour la réalisation de la couverture provient d'un boviné, tanné végétalement. Un aspect inédit a été observé par l'investigation stéréomicroscopique, lorsqu'on a découvert des traces de sol qui démontrent le fait que la pièce a été, probablement enfouie; de cette manière, elle a été protégée par les envahisseurs.

Epoca lui Ștefan cel Mare constituie și în planul realizărilor materiale și spirituale un moment de vârf al creației medievale. Valorile artei și civilizației ștefanieni sunt conforme cu posibilitățile tehnico-materiale, precum și cu viziunea despre lume a omului medieval, aspirațiile artistice ale epocii oglindindu-se în diversele genuri ale creației, care au fost influențate și de amenințările externe, mai ales în domeniul arhitecturii¹.

O dată cu întemeierea marelui complex monastic de la Putna, cea mai importantă ctitorie religioasă a marelui voievod, centrul de gravitație al vieții cultural-artistice din Moldova se deplasează către acest așezământ. Putna reprezintă un centru cultural de excepție găzduind însemnate colecții de artă medievală care au fost cercetate și prezentate în numeroase cărți, cataloage și articole fiind interpretate și apreciate mai cu seamă sub raport iconografic și estetic². Celebră rămâne comparația făcută de unii cercetători cu privire la rolul cultural al unor mănăstiri din epoca lui Ștefan cel Mare cu instituțiile moderne din vremea noastră: „Mănăstirii Neamțu i s-ar putea atribui titlul unei facultăți de litere, pe când Mănăstirii Putna i-ar reveni gloria celei mai înfloritoare academii de arte frumoase din trecutul românesc”. Ea își merită pe deplin această glorie nu numai prin operele pe care le-a creat, ci și prin artiștii pe care i-a format în atelierul său, o veritabilă școală cu un proces de învățământ sistematic organizat³.

Muzeul Mănăstirii Putna deține un valoros fond de carte veche incluzând atât manuscrise cât și tipărituri pe suport de hârtie și pergament, majoritatea cărților având coperta din piele. Valoarea acestora este relevată atât de materialele de bună calitate folosite dar și prin tehnicile artistice de realizare.

Pielea folosită pentru realizarea copertelor este în majoritatea cazurilor, piele de bovină, aspect confirmat de către investigațiile stereomicroscopice efectuate și care evidențiază aspectul caracteristic al grenului de bovine ușor modificat din cauza degradărilor.

Foto 1. Detaliu de gren copertă (x 25)

Un aspect inedit s-a remarcat la coperta *Ceaslovului scris de monahul Paladie* în 1493, având numărul de inventar nr.53/1893 care prezenta o stare avansată de degradare ce poate fi pusă pe seama unei uzuri funcționale avansate datorită faptului că pe lângă destinația sa fundamentală de carte rituală, *ceaslovul* a fost utilizat și ca manual didactic în școlile de catiheți de pe lângă mănăstiri. Tipurile de degradări prezente sunt evidențiate și cu ajutorul fotografiilor următoare:

Foto 2. Ansamblu de față copertă (*Ceaslov 1493*)

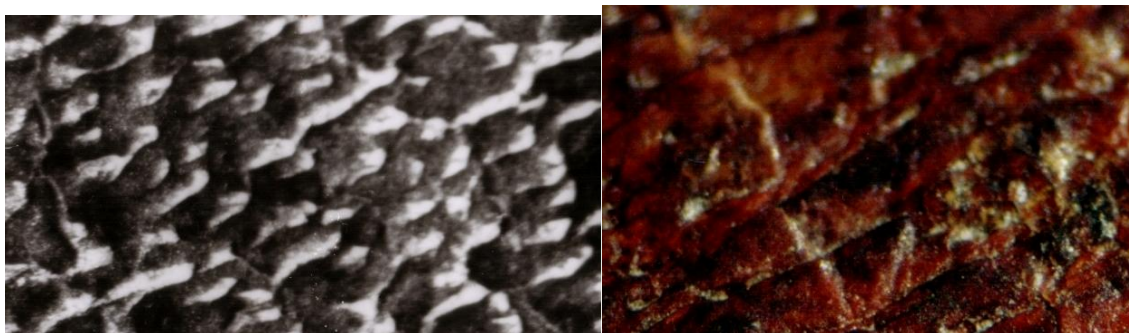
Foto 3. Detaliu de degradare colțuri copertă (*Ceaslov 1493*)

Foto 4. Detaliu de degradare cotor (*Ceaslov 1493*)

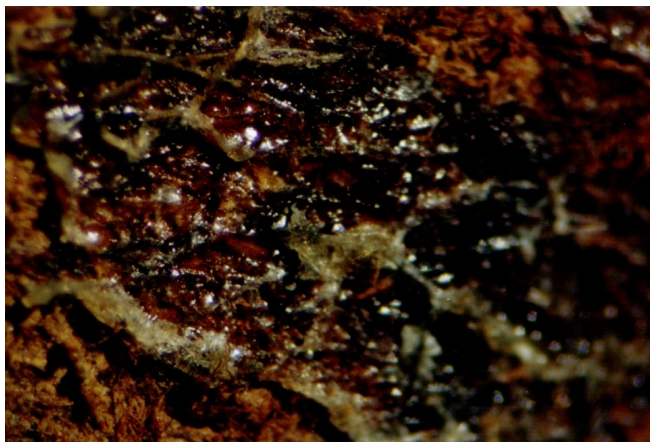
Se remarcă o stare avansată de degradare constând în numeroase degradări fizico-chimice și biologice. Fața pielii prezintă numeroase rosături, decolorări, pete de ceară și urme de murdărie precum și urme ale unui atac fungic care au afectat grav grenul pielii și ornamentațiile copertei. Starea avansată de deshidratare a dus la o fragilizare a pielii mergând până la cracluri adânci, crăpări ale feții, fisuri etc.

Din investigațiile fizice preliminare macro și microscopice, pielea examinată are caracteristicile unei piei de bovină modificată din cauza numeroaselor degradări, metoda folosită fiind cea a comparației prin imagini stereomicroscopice cu a unei probei martor.

Foto 5. Probă de piele bovină (martor) (x25) și probă de piele *Ceaslov* (x25)

Investigația stereomicroscopică a permis evidențierea și a unor aspecte inedite, care coroborate cu alte investigații și cu observațiile restauratorului carte (care a constatat aceleași urme de sol), ne permit să avansăm ideea că piesa a fost îngropată sau depozitată într-un mediu total inadecvat. Astfel se explică starea avansată de degradare dar și prezența pe suprafața pielii a unor urme de sol, precum și caracteristice ale pielii asemănătoare cu cele ale pieilor arheologice studiate⁴.

**Foto 6. Detaliu de degradare fizică și biologică a grenului, la fața copertei
(*Ceaslov 1493*)**

Se cunoaște că în decursul istorie zbuciumate ale acestui popor de multe ori valorile de artă au fost ascunse din calea cotropitorilor și de foarte multe ori îngropate.

Soarta acestui *ceaslov* se pare că a fost diferită de a celorlalte manuscrise care au o stare relativ mai bună de conservare și nu prezintă urme de sol și modificări specifice pieilor arheologice.

Datorită uzurii avansate și a condițiilor improprie de păstrare, coperta se găsea practic desprinsă de corpul cărții, fiind doar susținută de un fir textil cu care se realizase legătura cărții.

Întreaga suprafață a pielii era dublată cu o pânză din fibră de in prinsă cu un adeziv natural foarte puternic. Coperta din lemn prezenta numeroase găuri de cari, atacul fiind însă inactiv, precum și multe pete și inscripții în limba latină și polonă.

Foto 8. Detaliu de legătură (*Ceaslov 1493*)

Manuscrisele care au avut drept suport de scriere hârtia filigranată, se remarcă printr-o foarte bună calitate și rezistență a acesteia, sortimentul folosit, se pare, că a fost hârtia din cârpe sau mătase, de calitate superioară celei pe suport celulozic și care era adusă din apusul Europei.

Investigațiile chimice s-au efectuat pentru a obține date asupra tipului și calității tăbăcirii precum și asupra stării de conservare a acesteia.

Determinările umidității, substanțelor grase, substanțelor minerale și ale substanțelor dermice s-au făcut prin determinări directe, în condiții standardizate. Rezultatele obținute sunt prezentate în tabelul următor:

Nr.crt.	Componenta pielii	Valoarea determinată %
1	Umiditate	14,67
2	Substanțe grase	29,11
3	Substanțe minerale	2,29
4	Substanțe dermice	53,93

Din evaluarea datelor prezentate se pot face următoarele aprecieri:

- proba de piele are un conținut în substanțe dermice relativ bun ceea ce demonstrează ușoare pierderi de substanță dermică, fibra de collagen având o stare de conservare destul de bună;

- nivelul redus al substanțelor minerale din probă indică cu certitudine că pielea nu a fost tăbăcită mineral, aspect normal pentru perioada la care ne referim, astfel încât am analizat posibilitatea unei tăbăcirii vegetale (caracteristică pentru secolul al XV-lea).

În urma analizei extractului tanant s-au obținut următoarele rezultate:

Nr.crt	Testul	Rezultatul obținut
1	Reacția cu alaun de fier	Precipitat
2	Reacția cu acid acetic și acetat de plumb	Precipitat incolor
3	Reacția cobaltică Schell	Precipitat verzui
	Iradiere UV	Fluorescență

Comparând datele obținute cu cele din literatura de specialitate⁵ rezultă că extractul de piele analizat corespunde unui extract tanant de stejar, fapt menționat și de documentele istorice din acea perioadă, atât după aspectul culoarea și caracteristicile pielii cât și după tradițiile acelei vremi (sec. al XV-lea).

Mărturiile de o deosebită valoare artistică ale artei și civilizației medievale, păstrate cu atâta sfințenie timp de cinci secole *tezaurul de la Putna* pentru a putea să bucure mintea și sufletul generațiilor viitoare are nevoie de atenția și grija tuturor celor care îl pot salva de boala necruțătoare a indiferenței cu care este tratat.

NOTE:

¹Academia Română, *Istoria Românilor*, IV, Editura Enciclopedică, București, 2001, p.699.

²Claudiu Paradais, *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1988

³apud Claudiu Paradais, *op.cit.*, p.34-35

⁴Nicolae Badea, Nicoleta Melniciuc Puică, Doina Creangă, *Investigații asupra unui fragment de piele descoperit în săpătura arheologică de la Biserica Mirăuți (Suceava)*, în „Revista Muzeelor”, nr. 3-4, 1999, p.105.

⁵Chiriță A., Drabic I., *Analize de laborator pentru industria de pielărie și blănărie*, Centrul de estetică a produselor industriei ușoare, București, 1976, p. 125-130.